

Katarzyna Szarzec

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Wydział Ekonomii
Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem
k.szarzec@ue.poznan.pl

PRZEDSIĘBIORSTWA PAŃSTWOWE W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ*

Streszczenie: Celem artykułu jest porównanie skali zaangażowania właścicielskiego Skarbu Państwa (SP) w największych przedsiębiorstwach w 13 krajach postsocjalistycznych Europy Środkowo-Wschodniej. Przedmiotem analizy są przedsiębiorstwa z udziałem SP znajdujące się na liście 500 największych przedsiębiorstw „Coface – CEE Top 500” w 2013 r. Przedsiębiorstwo państwowe zdefiniowano jako takie, w którym SP ma bezpośrednio lub pośrednio powyżej 50,01% udziałów. Wśród 500 analizowanych podmiotów zidentyfikowano 69 przedsiębiorstw państwowych – wszystkie o rodowodzie socjalistycznym. Najwięcej z nich występuje w Polsce (19) i na Ukrainie (12). Przedsiębiorstwa te dominują w sektorach produkcji energii, przemysłu naftowego i gazowego oraz transportu. Jako przyczyny „trwania” własności państwowej wskazano niedokończone procesy prywatyzacji i utrzymanie udziałów w tzw. sektorach strategicznych.

Słowa kluczowe: przedsiębiorstwo państwowe, Europa Środkowo-Wschodnia, kraje postsocjalistyczne.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest porównanie skali zaangażowania właścicielskiego Skarbu Państwa (SP) w największych przedsiębiorstwach w krajach postsocjalistycznych Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW). Przedmiotem analizy są przedsiębiorstwa z udziałem SP znajdujące się na liście 500 największych przedsiębiorstw „Coface – CEE Top 500” w 2013 r. Opierając się na diagnozie udziału SP w przedsiębiorstwach, podjęto próbę określenia jego przyczyn.

* Praca powstała w ramach realizacji projektu Narodowego Centrum Nauki, nr 2015/17/B/HS4/00327.

1. Państwo jako właściciel przedsiębiorstw

Kapitalistyczna gospodarka rynkowa od początku jej formowania była oparta na własności prywatnej. Rola władz państwa sprowadzała się do zapewnienia ochrony praw własności. Już Adam Smith sprzeciwiał się angażowaniu się państwa jako właściciela zasobów gospodarczych i przedsiębiorstw, gdyż obawiał się, że może to prowadzić do marnotrawstwa zasobów ze względu na nienależytą dbałość urzędników państwowych o interes gospodarczy [Szarzec, 2013, s. 38]. Jego zdaniem, tylko własność prywatna gwarantuje największą efektywność gospodarowania i wolność gospodarczą człowieka.

Nowy kierunek dyskusji nad ustrojem gospodarczym, pożądanym ze względu na wyższą efektywność gospodarowania i jak najlepsze zaspokojenie potrzeb człowieka, wyznaczyły prace Karola Marksa. Postawił on w centrum swoich badań fundamentalne pytania o wolność człowieka i własność w systemie gospodarczym. Opierając się na jego ustaleniach, rozwijająca się myśl socjalistyczna i komunistyczna postulowała upaństwowienie środków produkcji i dominację własności państwowej w gospodarce. Pierwszym krajem, w którym te postulaty wdrożono był Związek Radziecki, a po 1945 r. ustrój socjalistyczny został narzucony 8 ówczesnym krajom EŚW. Fundament tego ustroju stanowiła państwowa (społeczna) własność środków produkcji [Wilkin, 1990, s. 257; Balcerowicz, 1997, s. 33]. Transformacja, jaka nastąpiła po 1989 r. w europejskich krajach socjalistycznych, polegała na przejściu od gospodarki centralnie zarządzanej, opartej na własności państwowej, do gospodarki rynkowej z dominującą własnością prywatną [Bałtowski i Miszewski, 2007, s. 56-61].

Na przełomie lat 80/90 XX w. nastąpił wzrost zainteresowania przedsiębiorstwami państwowymi. Przyczyniły się do tego z jednej strony procesy prywatyzacji w krajach wysokorozwiniętych [Guislain, 1997; Bałtowski i Kwiatkowski, 2014] i potem wielkie prywatyzacje w krajach transformujących się [Bałtowski, 2002], a z drugiej – obserwacja modelu gospodarki Chin, w którym przedsiębiorstwa państwowe mają istotne znaczenie [Lin i Milhaupt, 2013]. Ważnym przedmiotem badań stały się efektywność przedsiębiorstw (prywatne vs. państwowe), ład korporacyjny, znaczenie przedsiębiorstw państwowych dla rozwoju gospodarczego oraz formowanie się kapitalizmu państwowego [np. Kozarzewski 2006; Baumol i in., 2007; Bremmer 2010; Schneider 2012; Bałtowski i Kozarzewski, 2014; Musacchio i Lazzarini, 2014].

Nowe pytania o rolę państwa jako właściciela przedsiębiorstw zaczęły się pojawiać w pierwszej dekadzie XXI w. Obserwowane kolejne zmiany w sektorze państwowym można scharakteryzować następująco [World Bank, 2006; Christiansen, 2011; The Economist 2012; The Lure of State Capitalism, 2012; Kowalski i in., 2013; Nowakowski 2014]:

1. Przedsiębiorstwa z udziałem SP zmieniają swój charakter: ze zorientowanych głównie na rynek krajowy i o umiarkowanej efektywności na działające na rynkach międzynarodowych, o wysokiej/ rosnącej efektywności. Konkurują one z ich prywatnymi odpowiednikami o zasoby i konsumentów na krajowym, jak i zagranicznych rynkach. Stają się też znaczącymi państwowymi inwestorami zagranicznymi¹. Ważnymi graczami stają się kraje BRICS oraz eksporterzy ropy naftowej, w których władze kładą duży nacisk na kreowanie narodowych czempionów. Następuje również wzrost znaczenia państwowych funduszy majątkowych (głównie z Norwegii, Rosji).
2. Państwa wysokorozwinięte w okresach dużych trudności gospodarczych istotnie wspomagają upadające przedsiębiorstwa, a nawet dokonują ich wykupu (*bailout*). Jaskrawym przykładem był czas wielkiej recesji 2007-2009, kiedy to rządy ratowały krajowe instytucje finansowe czy przedsiębiorstwa motoryzacyjne.
3. Następuje zmiana stosowanych przez rządy rozwiązań tworzących przewagi konkurencyjne przedsiębiorstw państwowych (np. ukryte subsydia, zakupy rządowe, licencje wyłączne czy inne formy protekcjonizmu państwowego). Te działania w pewnym stopniu ograniczają wolną konkurencję, ale nie naruszają przyjętych zasad liberalizacji przepływów handlowych i finansowych w ramach członkostwa krajów w WTO czy UE.

W świetle powyższych stwierdzeń mówi się o „nowoczesnym kapitalizmie państwowym”. Bremmer [2009] definiuje go jako system, w którym państwo funkcjonuje jako ważny podmiot gospodarczy, będący właścicielem (o różnych udziałach) przedsiębiorstw i który używa rynków (krajowego, międzynarodowych) w celu uzyskania korzyści politycznych. Przy czym taki wariant kapitalizmu nie narusza – z założenia – mechanizmów rynkowych w skali krajowej ani międzynarodowej, choć może ograniczać – poprzez wspieranie przez państwo własnych przedsiębiorstw – wolną konkurencję.

¹ W 2010 r. UNCTAD (WIR 2011) zidentyfikowało 650 niefinansowych korporacji transnarodowych z udziałem SP, w tym 19 z nich było na liście 100 największych ze względu na wartość aktywów zagranicznych (najwięcej z Francji, ale też Niemiec, Włoch, Szwecji).

2. Największe przedsiębiorstwa państwowe w Europie Środkowo-Wschodniej

Do analizy skali zaangażowania SP w przedsiębiorstwach w krajach postsocjalistycznych EŚW wykorzystano listę 500 przedsiębiorstw, opublikowaną przez firmę Coface w 2014 r. (zwana dalej: „Lista CEE 500”). Przedstawia ona ranking 500 największych przedsiębiorstw niefinansowych ze względu na obroty z 13 krajów EŚW w 2013 r.² Analizowane są przedsiębiorstwa z: Bułgarii, Chorwacji, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Serbii, Słowacji, Słowenii, Ukrainy i Węgier. Lista ta nie obejmuje Białorusi (brak wiarygodnych danych) i Rosji³, ze względu na wielkość przedsiębiorstw z tego kraju. W 2013 r. najwięcej przedsiębiorstw na „Liście CEE 500” pochodziło z Polski (148), Ukrainy (90) i Węgier (62)⁴. Pierwsze miejsce na niej zajmuje PKN Orlen, którego przychody wyniosły 27 406 mln EUR, a zatrudnienie – 21,6 tys.⁵ Na ostatnim miejscu znajdowała się chorwacka spółka Plodine, z przychodami – 428 mln EUR i zatrudnieniem – około 3,2 tys. osób.

Na potrzeby niniejszej analizy przedsiębiorstwo państwowe jest zdefiniowane jako takie, w którym SP ma bezpośredni lub pośredni udział większy niż 50,01%, czyli jest większościowym właścicielem, oraz decyduje o kierunkach funkcjonowania i rozwoju danego przedsiębiorstwa. Pośredni udział występuje wtedy, gdy SP jest większościowym właścicielem przedsiębiorstwa, które ma większościowe udziały w innym przedsiębiorstwie. SP rozumiany jest jako odpowiednie ministerstwo (np. finansów, skarbu państwa), państwowy fundusz zarządzający majątkiem publicznym. W celu identyfikacji tak zdefiniowanych przedsiębiorstw państwowych sprawdzono 500 przedsiębiorstw z „Listy CEE 500” ze względu na strukturę własności (stan na koniec 2013 r.), wykorzystując bazę przedsiębiorstw Amadeus, serwis EMIS oraz dane pierwotne ze stron internetowych przedsiębiorstw i oficjalnych sprawozdań. Wyselekcjonowano 69 przedsiębiorstw państwowych (udział 13,8% w 500 ogółem), które wszystkie mają rodowód socjalistyczny (por. tabela 1).

² Podobny ranking dla przedsiębiorstw z tego regionu publikuje Deloitte.

³ O przedsiębiorstwach państwowych w Rosji zob.: [Augustynowicz, 2015].

⁴ Dla porównania, w 2013 r. na liście „Global Forbes 2000” – zawierającej ranking 2000 największych spółek publicznych na świecie – znalazło się 10 przedsiębiorstw z EŚW, w tym: 7 z Polski, 2 z Węgier i 1 z Czech oraz 28 z Rosji, w tym 4 w pierwszej setce.

⁵ W „Global Forbes 2000” spółka ta była na pozycji 1091 w 2013 r. Na tej liście najwyżej wśród przedsiębiorstw z krajów postsocjalistycznych jest rosyjski Gazprom – 21. pozycja. W porównaniu do niego, przychody PKN Orlen były o 4,6 raza mniejsze.

Tabela 1. Przedsiębiorstwa na „Liście CEE 500” według krajów i struktury własności w 2013 r.

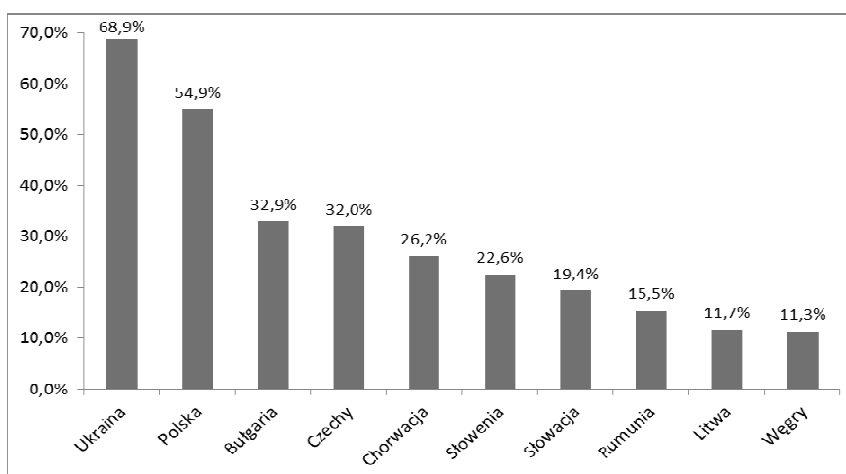
Kraj pochodzenia przedsiębiorstwa	Liczba przedsiębiorstw ogółem	Liczba przedsiębiorstw z udziałem SP powyżej 50,01%	Udział przedsiębiorstw z większościowym pakietem SP w liczbie przedsiębiorstw ogółem w kraju	Liczba przedsiębiorstw z udziałem SP 25%-50%
Bulgaria	13	3	23,1%	0
Chorwacja	11	3	27,3%	2
Czechy	48	4	8,3%	0
Estonia	4	1	25,0%	0
Litwa	16	3	18,8%	0
Łotwa	7	1	14,3%	0
Polska	148	19	12,8%	5
Rumunia	48	5	10,4%	5
Serbia	9	4	44,4%	1
Słowacja	31	7	22,6%	2
Słowenia	13	3	23,1%	3
Ukraina	90	12	13,3%	7
Węgry	62	4	6,5%	3
TOTAL	500	69	13,8%	28

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: [Lista CEE 500].

Żadne ze zidentyfikowanych przedsiębiorstw państwowych nie zostało wykupione przez SP z powodu ich złej sytuacji gospodarczej w czasie kryzysu finansowego lat 2007-2009. 38 z nich było w 100% własnością SP. Najwięcej przedsiębiorstw państwowych występowało w Polsce (19) i na Ukrainie (12). Ich najwyższy udział w liczbie największych przedsiębiorstw w danym kraju wynosi w Serbii (44,4%) i Chorwacji (27,3%). W 2013 r. udział przedsiębiorstw państwowych w 500 ogółem przedsiębiorstwach wynosił pod względem: przychodów – 17,2%, zysków – 16,3% i zatrudnienia – 31,5%⁶. Warto zwrócić również uwagę na przedsiębiorstwa, w których SP jest właścicielem akcji w wysokości od 25% do 50%. W 2013 r. było ich 28. Mimo mniejszościowego pakietu udziałów, SP jest często największym właścicielem i sprawuje kontrolę nadzorczą. Jeśli uwzględnimy wszystkie przedsiębiorstwa, w których SP ma powyżej 25% akcji, to ich udział w 500 największych przedsiębiorstwach kształtował się pod względem: przychodów – na poziomie 31,0%, zysków – 33,5% i zatrudnienia – 38,8%.

⁶ Obliczenia własne na podstawie: [Lista CEE 500].

W celu zrelatywizowania znaczenia przedsiębiorstw państwowych obliczono wskaźnik udziału ich przychodów w przychodach 10 największych przedsiębiorstw danego kraju z listy, bez względu na ich strukturę własności (por. rys. 1). Przyjęto, że z danego kraju musi być minimum 10 przedsiębiorstw na liście. Z tego powodu z badania wyłączono: Estonię, Łotwę i Serbię. Według tego wskaźnika, największe znaczenie SP jako udziałowców ma na Ukrainie i w Polsce. Na Ukrainie 12 przedsiębiorstw państwowych miało prawie 69% udział w przychodach 10 największych przedsiębiorstw.

Rys. 1. Wskaźnik udziału przychodów przedsiębiorstw państwowych w przychodach 10 największych przedsiębiorstw z „Listy 500 CEE” według kraju pochodzenia przedsiębiorstwa

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: [Lista CEE 500].

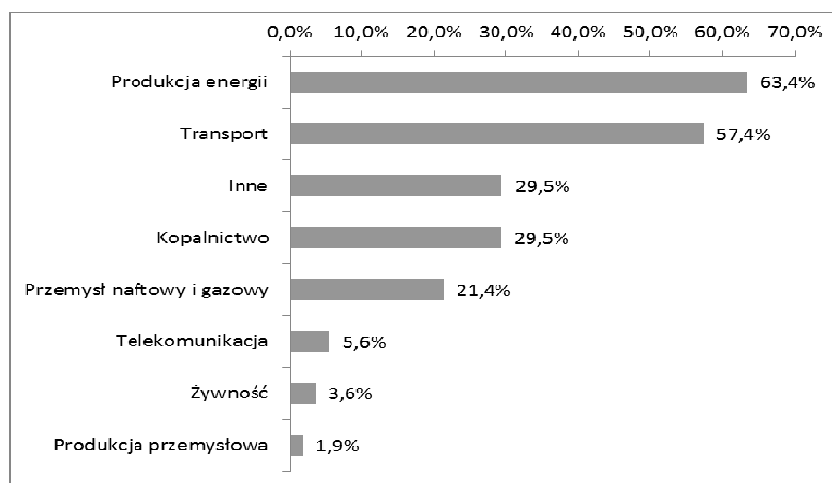
Wśród 500 przedsiębiorstw z „Listy 500 Coface”, najwięcej przedsiębiorstw państwowych jest w sektorze produkcji energii, przemysłu naftowego i gazowego oraz transportu (por. tabela 2). W pierwszym z nich państwo jest właścicielem większościowym w ponad połowie przedsiębiorstw (53,3%). W każdym z 13 analizowanych krajów SP ma większościowe udziały w co najmniej 1 przedsiębiorstwie z tego sektora. Warto dodać, że w 14 przypadkach SP jest także udziałowcem mniejszościowym (25%-50%). W przemyśle naftowym i gazowym SP ma większościowe udziały w 15 przedsiębiorstwach (dotyczy to 7 krajów), a w 8 – mniejszościowe. W transporcie również ponad połowa przedsiębiorstw należy do SP. Przy czym są to wszystkie – poza Polskimi Liniami Lotniczymi – przedsiębiorstwa związane z transportem kolejowym, w których państwo ma udział w wysokości 100% (wyjątkiem jest polska spółka PKP Cargo, w której SP ma 51,7% udziałów).

Tabela 2. Struktura przedsiębiorstw według sektorów gospodarki w 2013 r.

Sektory	Przedsiębiorstwa ogółem	Udział SP powyżej 50,01%	Udział SP 25%-50%	Sektory	Przedsiębiorstwa ogółem	Udział SP powyżej 50,01%	Udział SP 25%-50%
Budowlany	6			Produkcja energii	62	33	14
Elektroniczny	21			Przemysł naftowy i gazowy	77	15	8
Farmaceutyczny	22		1	Samochodowy	47		
Handel	56			Sprzedaż hurtowa	39		
Inne	17	5		Telekomunikacja	25	2	1
Kopalnictwo	12	3	1	Transportowy	17	9	
Metalowy	32			Tytoniowy	14		
Produkcja	31	1	2	Żywnościowy	22	1	

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: [Lista CEE 500].

Został także oszacowany wskaźnik udziału przychodów 10 przedsiębiorstw państwowych w 10 największych przedsiębiorstwach z „Listy 500 CEE” według sektorów gospodarki. Największy udział ma produkcja energii i transport (por. rys. 2).

Rys. 2. Wskaźnik udziału przychodów przedsiębiorstw państwowych w przychodach 10 największych przedsiębiorstw z „Listy 500 CEE” według sektorów gospodarki

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: [Lista CEE 500].

Należy postawić pytanie, jaka jest skala zaangażowania SP w porównaniu do innych krajów, w tym wysokorozwiniętych, które nie przeszły eksperymentu socjalistycznego, i w których od ostatnich dekad XX w. udział SP w przedsiębiorstwach sukcesywnie się zmniejszał [The Rise and Fall..., 2000; Bałtowski i Kwiatkowski, 2014]. Takie porównania są utrudnione ze względu na przyjmo-

wane różne definicje przedsiębiorstw państwowych, zakresy list przedsiębiorstw, definicje sektorów gospodarki i okres analizy. Podjęto próbę porównania z dwoma badaniami. Kowalski i in. [2013], opierając się na liście „Forbes Global 2000” z 2011 r., zidentyfikowali spółki publiczne, w których SP ma udział – bezpośrednio lub pośrednio – powyżej 50,01%. Według nich w 2011 r. na liście było 204 takich przedsiębiorstw, pochodzących z 37 krajów, w tym 70 z Chin i 9 z Rosji, tj. udział 10,2% w całej zbiorowości. W przypadku sektorowej analizy przedsiębiorstw państwowych, to w 2011 r. na liście „Global Forbes 2000” największe udziały miały przedsiębiorstwa zajmujące się wydobywaniem surowców naturalnych (węgiel, ropa naftowa, gaz) i ich transportem, a wśród nich te, które pochodzą z krajów BRICS. Następny jest sektor produkcji oraz dystrybucji energii i gazu, w którym największy udział mają przedsiębiorstwa z udziałem SP pochodzące z krajów OECD.

W drugiej publikacji, Augustynowicz i Kwiatkowski [2013] zidentyfikowali przedsiębiorstwa, w których SP ma powyżej 50,01%, znajdujące się na liście „Fortune Global 500” (ranking 500 największych finansowych i niefinansowych przedsiębiorstw na świecie). Z ich badań wynika, że liczba takich przedsiębiorstw w latach 2005-2012 wzrosła z 49 do 95 (wzrost udziału z 9,8% do 19%). Jak podkreślają autorzy, w największym stopniu wynikało to z dynamicznego rozwoju gospodarki chińskiej i wejścia na listę chińskich przedsiębiorstw państwowych (wzrost z 14 w 2005 r. do 61 w 2012 r.). Wśród przedsiębiorstw państwowych dominowały te z krajów rozwijających się (79) nad tymi z krajów rozwiniętych (16). W 2012 r. udział przychodów przedsiębiorstw państwowych w przychodach ogółem wynosił 19,6%, a w zatrudnieniu – około 1/3. Na liście „Fortune Global 500” najwięcej przedsiębiorstw państwowych jest w sektorze wydobywania surowców naturalnych i usług użyteczności publicznej.

W porównaniu z tymi wynikami, zaangażowanie SP w przedsiębiorstwa w krajach EŚW jest podobne. Ponadto kierunki zaangażowania SP w sektory są zbliżone, tj. w sektor surowców i produkcji energii.

3. Przyczyny zaangażowania się właścicielskiego SP w przedsiębiorstwa

W świetle powyższej diagnozy, pojawia się pytanie, jakie są powody utrzymywania przez skarby państwa w krajach postsocjalistycznych EŚW udziałów w przedsiębiorstwach komercyjnych. Zostały wskazane dwie główne przyczyny:

- niezakończone procesy prywatyzacji;
- utrzymanie udziałów w tzw. sektorach strategicznych.

W krajach transformujących się prywatyzacja miała przeważnie charakter masowy (powszechny) lub mieszany, z wykorzystaniem różnych technik (wykup przedsiębiorstwa przez menedżerów i/lub pracowników, voucher, sprzedaż bezpośrednia) [Piątek i Szarzec, 2012, s. 245-249]. W tabeli 3 scharakteryzowano postęp procesów prywatyzacji w krajach EŚW, wykorzystując wskaźnik dużej prywatyzacji, określający sprzedaż dużych przedsiębiorstw państwowych, oraz wskaźnik oceny zarządzania i restrukturyzacji przedsiębiorstw (w tym ładu korporacyjnego). Po 25 latach transformacji gospodarczej największe prywatyzacje przedsiębiorstw państwowych zostały już zakończone w większości krajów EŚW, poza Serbią, Słowenią i Ukrainą. W tych trzech krajach wskaźnik dużej prywatyzacji przyjmuje wartość 3, co oznacza, że tylko około 25% dużych przedsiębiorstw państwowych znajduje się w rękach prywatnych lub jest w trakcie zaawansowanego procesu prywatyzacji. W pozostałych przypadkach (nota 4) ponad połowa przedsiębiorstw państwowych stała się już własnością prywatną i nastąpił znaczny postęp w zakresie ładu korporacyjnego.

Tabela 3. Procesy prywatyzacji w 2013 r.

Kraj	Wskaźnik dużej prywatyzacji	Wskaźnik oceny zarządzania i restrukturyzacji przedsiębiorstw	Kraj	Wskaźnik dużej prywatyzacji	Wskaźnik oceny zarządzania i restrukturyzacji przedsiębiorstw
Bułgaria	4	3–	Rumunia	4–	3–
Chorwacja	4–	3+	Serbia	3–	2+
Estonia	4	4–	Słowacja	4	4–
Litwa	4	3	Słowenia	3	3
Łotwa	4–	3+	Ukraina	3	2+
Polska	4–	4–	Węgry	4	4–

Uwaga: Wskaźniki przyjmują wartości od 1 do 4+, gdzie 1 oznacza małą lub w ogóle brak zmiany w porównaniu do gospodarki centralnie planowanej, a 4+ oznacza, że w kraju są już wprowadzone standardy przemysłowej gospodarki rynkowej. Czechy są wyłączone z ocen EBRD od 2007 r., gdyż zostały uznane za kraj, który osiągnął poziom rozwoju gospodarczego i instytucjonalnego krajów uprzemysłowionych.

Źródło: [EBRD 2013].

Warto nadmienić, że w 2013 r. 38 z 69 analizowanych przedsiębiorstw państwowych było w 100% własnością SP, z czego najwięcej na Ukrainie i w Polsce (odpowiednio – 10 i 9). Byli to operatorzy pocztowi, przedsiębiorstwa kolejowe i energetyczne oraz kopalnie. W szczególności na Ukrainie procesy prywatyzacji są bardzo opóźnione. W maju 2015 r. władze ogłosiły największy od 20 lat program prywatyzacji, obejmujący ponad 300 przedsiębiorstw państwowych z różnych sektorów, m.in.: kopalnictwa, energetycznego, chemicznego, transportu. Najniższe oceny w zakresie zarządzania i restrukturyzacji przedsiębiorstw miały

Serbia i Ukraina. Oznacza to, że stosowane jest w nich umiarkowanie „miękkie” kredytowanie i subsydiowanie przedsiębiorstw, słabe wprowadzanie prawa upadłościowego oraz niewielkie działania w zakresie zwiększenia konkurencji i ładu korporacyjnego.

W wielu przypadkach państwo zostawiło sobie (większościowe lub mniejszościowe, umożliwiające sprawowanie kontroli właścicielskiej) pakiety udziałów w przedsiębiorstwach, które zostały już sprywatyzowane, w tym poprzez giełdę. Z tym związana jest druga przyczyna pozostawienia udziałów, tj. uznanie przez władze państwa pewnych sektorów gospodarki za strategiczne i brak zamiaru pozbycia się udziałów w przedsiębiorstwach z takich sektorów. SP chce zachować kontrolę w nich bądź poprzez własność lub współwłasność, bądź poprzez wprowadzenie systemu pozwoleń państwowych i licencji regulujących działalność przedsiębiorstw w danym sektorze gospodarki [Report Privatization..., 2013]. Dotyczy to w szczególności sektorów pozyskiwania zasobów naturalnych, które są ograniczone, a także sektorów, w których własność zagranicznego kapitału byłaby postrzegana przez społeczeństwo negatywnie. Argumentem nie jest już istnienie monopolu naturalnego, lecz obawy o strategiczne zasoby dla bezpieczeństwa narodowego.

W Polsce Ministerstwo Skarbu Państwa definiuje przedsiębiorstwa o znaczeniu strategicznym dla gospodarki państwa jako takie, które odgrywają ważną rolę w procesie tworzenia silnej gospodarki kraju (tj. generują bardzo duże przychody dla SP i/lub dają duże zatrudnienie) oraz współtworzą bezpieczeństwo ekonomiczne państwa lub pełnią misję publiczną, jak Polskie Radio i Telewizja Polska [Raport MSP, 2014]. W 2013 r. w Polsce było 20 takich przedsiębiorstw objętych szczególnym nadzorem właścicielskim. Na „Liście CEE 500” znajdowało się 8 z nich, w których SP ma udział większościowy lub mniejszościowy.

Z analizy struktury sektorowej przedsiębiorstw w EŚW wynika, że SP dominuje w sektorach związanych z wydobywaniem i przetwarzaniem zasobów naturalnych, produkcją energii, które uznawane są właśnie za strategiczne.

Podsumowanie

W porównaniu do innych badań nad największymi przedsiębiorstwami z udziałem SP, mając na uwadze wspomniane wyżej zastrzeżenia, można stwierdzić, że uzyskane wyniki są zbliżone. Skarb Państwa w analizowanych krajach jest zaangażowany właścicielsko w przedsiębiorstwach zajmujących się produkcją energii (podobnie jak w krajach wysokorozwiniętych) oraz w przemysł naftowy

i gazowy, co jest charakterystyczne dla krajów BRICS. W przypadku krajów, w których prywatyzacja jest już zakończona, udział SP w przedsiębiorstwach wynika z uznania za strategiczne powyższych dwóch sektorów.

Przeprowadzona diagnoza zaangażowania SP w największych przedsiębiorstwach regionu stanowi asumpt do dalszych badań. Wśród nich są identyfikacja i analiza celów działań państwa jako właściciela przedsiębiorstw, zdefiniowanie tzw. dbałości o interes narodowy, zaangażowanie w sektorach strategicznych, efektywność przedsiębiorstw w zależności od wysokości udziału SP i wpływu państwa na funkcjonowanie przedsiębiorstwa oraz międzynarodowe powiązania kapitałowe takich przedsiębiorstw.

Literatura

- Augustynowicz P. (2015), *Charakterystyka sektora przedsiębiorstw państwowych w rosyjskim systemie gospodarczym*, „Studia Ekonomiczne”, nr 213, UE Katowice.
- Augustynowicz P., Kwiatkowski G. (2013), *Przedsiębiorstwa państwowe na Liście Fortune Global 500 w latach 2005-2012*, „Przegląd Zachodniopomorski”, nr 3.
- Balcerowicz L. (1997), *Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Szkice z przelomu epok*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bałtowski M. (2002), *Przedsiębiorstwa sprywatyzowane w gospodarce polskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bałtowski M., Kozarzewski P. (2014), *Zmiana własnościowa polskiej gospodarki 1989-2013*, PWE, Warszawa.
- Bałtowski M., Kwiatkowski G. (2014), *Modele funkcjonowania i nadzoru państwa nad przedsiębiorstwami państwowymi*, „Gospodarka Narodowa”, nr 4.
- Bałtowski M., Miszewski M. (2007), *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Baumol W., Litan R., Schramm C. (2007), *Good Capitalism, Bad Capitalism, and the Economics of Growth and Prosperity*, Yale University Press, Yale.
- Bremmer I. (2009), *State Capitalism Comes of Age*, „Foreign Affairs”, No. 88.
- Bremmer I. (2010), *The End of the Free Market: Who Wins the War Between States and Corporations?*, Portfolio Publishing.
- Christiansen H. (2011), *The Size and Composition of the SOE Sector in OECD Countries*, OECD Publishing.
- Coface (2014), *Lista CEE 500 Coface*.
- EBRD (2013), *Transition Report 2013, Stuck in transition?*, EBRD.
- Forbes (2014), *Global Forbes 2000*.
- Guislain P. (1997), *The Privatization Challenge. A Strategic, Legal, and Institutional Analysis of International Experience*, The World Bank, Washington.

- Kowalski P., Buge M., Sztajerowska M., Egeland M. (2013), *State-Owned Enterprises: Trade Effects and Trade Implications*, OECD.
- Kozarzewski P. (2006), *Prywatyzacja w krajach postkomunistycznych*, ISP PAN, Warszawa.
- Musacchio A., Lazzarini S. (2014), *Reinvesting State Capitalism: Leviathan in Business, Brazil and Beyond*, Harvard University Press.
- Nowakowski K. (2014), *Kapitalizm państwowy jako dylemat praktyczny i teoretyczny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 1.
- OECD Trade Policy paper, No. 147, OECD Publishing.
- Piątek D., Szarzec K. (2012), *Przekształcenia własnościowe* [w:] red. W. Jarmołowicz, K. Szarzec, *Liberalne przesłanki polskiej transformacji gospodarczej*, PWE, Warszawa.
- Report from the “Privatization – what's next”*, Conference dedicated to the future of the public sector, held in Warsaw on 13 May 2013 (2013), Warsaw, CASE – Ministry of Treasury of the Republic of Poland – OECD, <https://msp.gov.pl/download/3/3737/PRIVATISATION-WHATSNEXTENGLISHREPORTFINAL.pdf>. (dostęp: 12.02.2016).
- Szarzec K. (2013), *Państwo w gospodarce. Studium teoretyczne od Adama Smitha do współczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- The Economist (2012), *Special report: State capitalism*.
- The Lure of State Capitalism* (2012), www.crce.org.uk/publications/ (dostęp: 28.05.2015).
- Toninelli P.M., ed. (2000), *The Rise and Fall Of State-owned Enterprise in the Western World*, CUP, Cambridge.
- UNCTAD (2011), *World Investment Report, Non-Equity Modes of International Production and Development*.
- Wilkin J. (1990), *Teoria socjalistycznego systemu gospodarczego – jej podstawowe paradygmaty, kierunki ewolucji i perspektywy*, „Ekonomista”, nr 2-3.
- World Bank (2006), *Held by visible hand. The challenge of SOE corporate governance for emerging markets*, The World Bank.

STATE-OWNED ENTERPRISES IN CENTRAL-EASTERN EUROPE

Summary: An article aims to compare a state as an owner of enterprises in 13 postsocialist CEE countries and indicate causes of that. The largest state-owned enterprises (SOEs) are selected based on the list „Coface – CEE Top 500” in 2013. A state-owned enterprise is defined as a such in which a state has directly or indirectly minimum 50,01% of shares. Among 500 enterprises, 69 were identified as state-owned, all of them of a socialist origin. Majority of them are from Poland (19) and Ukraine (12). SOEs are dominant in energy supply, oil and gas sector and transport. As causes of a persistence of state ownership in postsocialist countries not accomplished privatization and strategic sectors are indicated.

Keywords: state-owned enterprises, Central-Eastern Europe, postsocialist countries.